

UDZIAŁ POLSKI W PROCESIE INTEGRACJI EUROPY WYZWANIEM DLA DUSZPASTERSTWA EMIGRACYJNEGO

ks. Wojciech Necel TChr

1. Wstęp; 2. Struktury duszpasterstwa polonijnego w krajach dzisiejszej Unii Europejskiej; 3. Fenomen Polaka na obczyźnie w krajach Unii na początku 2002 roku; 4. Obywatelstwo Unii Europejskiej; 5. Kilka uwag o prawno – duszpasterskich podstawach apostołatu „ludzi w drodze”; 6. Polacy, korzystający z praw i obowiązków obywatela Unii, a duszpasterstwo polonijne; 7. Duszpasterstwo imigrantów w Polsce; 8. Zakończenie.

1. WSTĘP

Proces integracji Polski z Unią Europejską związany jest również z otrzymaniem przez obywateli Rzeczypospolitej Polski statusu „obywateli Unii” z wszystkimi prawami i obowiązkami. W ten sposób między innymi polscy robotnicy, technicy, kadry kierownicze, naukowcy i twórcy kultury oraz studenci włączają się na nowych, wynikających ze zjednoczeniowych traktatów, warunkach w życie społeczeństw państw Unii oraz w społeczności Polaków na obczyźnie tj. Polonii Zagranicznej. Dla polskiego duszpasterstwa emigracyjnego trwający już proces, a później obecność Polski w strukturach Unii, rodzi nowe wyzwania być może łącznie ze strukturalnymi i organizacyjnymi zmianami.

2. STRUKTURY DUSZPASTERSTWA POLONIJNEGO W KRAJACH DZISIEJSZEJ UNII EUROPEJSKIE

W państwach, które dzisiaj (na początku 2002 roku) wchodzi w skład Unii Europejskiej, duszpasterstwo polonijne opiera się na sobie właściwych strukturach. Podwaliny ich kładł episkopat międzywojennej Polski ze Sługą Bożym kard. Augustem Hlondem, Promotorem Emigracji Polskiej, Prymasem Polski prekursorem nowoczesnego apostołatu emigracyjnego¹ Celem

¹ J. Bakalarz, Kardynał August Hlond – prekursorem nowoczesnego apostołatu

zapewnienia stałej opieki nad Polakami w poszczególnych krajach, w porozumieniu z właściwymi episkopatami, powstawały Rektoraty Polskiej Misji Katolickiej, które po dzień dzisiejszy przyjmując zmiany wprowadzone po Soborze Watykański II w Motu proprio Pawła VI *Pastoralis migratorum cura*² oraz Instrukcji Kongregacji Biskupów z 1969 r. *De pastoralis migratorum cura*³ tworzą podstawową strukturę duszpasterstwa Polaków poza granicami Ojczyzny. W krajach, w których nie powstały rektoraty, duszpasterstwo opiera się o inne możliwie trwałe formy ustalone przez miejscowych ordynariuszy w porozumieniu z episkopatem Polski.

Strukturalnie zorganizowane polskie duszpasterstwo prowadzone jest w następujących państwach Unii Europejskiej: Anglii, Szkocja i Walia⁴, Austrii⁵, Belgii⁶, Danii i Szwecji⁷, Francji⁸, Grecji⁹, Hiszpanii¹⁰, Holandii i Luksemburgu¹¹, Niemczech¹² oraz Włoszech¹³

emigracyjnego, (w:) Studia Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej, red. W. Necel, Poznań 1989 t.2, s. 52 – 75; por. II Polski Synod Plenarny (1991 – 1999), Duszpasterstwo polskie za granicą, Aneks, nr 1.

² Paweł VI, Motu proprio *Pastoralis migratorum cura*, AAS1969,nr61, s. 600 – 603; tekst polski: Studia Polonijne 1981 t. 4, s. 59 – 60.

³ Kongregacja Biskupów, Instrukcja *De pastoralis migratorum cura*, AAS 1969,nr61,s.614-643; tekst polski: Studia Polonijne 1981, t. 4, s. 61 – 86 (dalej skrót DPMC).

⁴ Po II wojnie światowej Rektor Polskiej Misji Katolickiej jest Wikariuszem – Delegatem biskupów angielskich dla duszpasterstwa polskiego. Duszpasterstwo polonijne prowadzone jest w około 70 ośrodkach. Obejmuje pierwsze i drugie pokolenie emigracji powojennej oraz tzw. emigracje solidarnościową. Z duszpasterstwa korzystają studenci i stypendyści oraz przebywający na kontraktach. Duszpasterstwo polonijne w Szkocji i Walii oparte jest o własne struktury; por. II Polski Synod Plenarny (1991 – 1999), Duszpasterstwo polskie za granicą, Aneks, nr 3.

⁵ Duszpasterstwo związane jest z polskim kościołem we Wiedniu i rozciąga się na wszystkich w całej Austrii i obejmuje stosunkowo nieliczną grupę zamieszkałych na stałe oraz poszukujących pracy; por. A. Nadolny, Polonia austriacka w okresie powojennym, (w:) Współczesne środowiska emigracji polskiej, red. J. Bakalarz, Lublin 1985, s. 25 – 48; E. Walewander, Polonia w Austrii, Lublin 1988.

⁶ Duszpasterstwo w Belgii oparte jest o Rektora Polskiej Misji Katolickiej.

⁷ Duszpasterstwo polonijne w Danii prowadzone jest w oparciu o Koordynatora Polskiego Duszpasterstwa. W Szwecji natomiast samodzielne misje polskie ustanowione są przez ordynariusza w Göteborgu, Malmö i Sztokholmie samodzielne misje duszpasterskie dla Polaków.

⁸ Zasady duszpasterstwa zostały ustalone w specjalnej dwustronnej umowie między Komisją Emigracyjną Episkopatu Francji a analogiczną Komisją Episkopatu Polski. Jako delegat misjonarzy występuje Rektor Polskiej Misji Katolickiej. Duszpasterstwo polonijne opiera się na około 100 placówkach duszpasterskich i obejmuje międzywojenną emigrację górników i rolników, uczestników II wojny światowej i grupy emigracji postsolidarnościowej; por. Informator. Polska Misja Katolicka we Francji, Paris 1995; F. Jagła, Specyficzne formy duszpasterstwa polonijnego w relacji do duszpasterstwa parafii miejscowych. Jego powstanie, rozwój i stan, Studia Polonijne 1979, t. 3, s. 323 – 329.

W analizie struktur duszpasterstwa polonijnego należy dostrzec starania episkopatu Polski, nie tylko o tworzenie stałej siatki punktów duszpasterskich czy form apostołowania, ale przede wszystkim troskę o rzeczywiste zapewnienie polskim emigrantom możliwie systematycznej opieki duszpasterskiej sprawowanej przez przygotowanych duszpasterzy tak zakonnych jak i diecezjalnych¹⁴ Trzeba również podkreślić, że przy wprowadzeniu koniecznych modyfikacji na przestrzeni czasu zdały one egzamin odpowiadając na zapotrzebowanie duszpasterskie Polaków na obczyźnie czy to w okresie międzywojennych, czy w dramatycznych czasach II wojny światowej i burzliwych latach powojennych, czy wreszcie w czasach przemian społeczno – politycznych w Europie uwzględniając jednocześnie specyfikę poszczególnych grup tworzącym i ożywiających wciąż na nowo fenomen polskiej emigracji w poszczególnych okresach najnowszej historii Polski.

⁹ Duszpasterstwo Polaków przebywających na terenie Grecji opiera się o ośrodki duszpasterskie prowadzone przez jezuitów.

¹⁰ Duszpasterstwo polonijne w Hiszpanii opiera się na ośrodku duszpasterskim w Alcalá (k. Madrytu) i rozciąga się na wszystkich Polaków na terenie kraju. Polonię stanowi nieliczna grupa z czasów gen. Franko oraz, wg relacji duszpasterza Polaków w Hiszpanii ks. A. Glanca TChr, ponad dwudziestotysięczna grupa tzw. emigracji solidarnościowej.

¹¹ Polskie duszpasterstwo prowadzone jest w oparciu o rektorat dla Beneluxu.

¹² Duszpasterstwem polonijnym, jako delegat misjonarzy, kieruje Rektor Polskiej Misji Katolickiej. Duszpasterstwo opiera się na około 70 placówkach, głównie jako misje *cum cura animarum*. Większość placówek posiada dojazdowe punkty duszpasterskie. W sumie w około 230 miejscowościach na terenie Niemiec sprawowana jest Służba Boża w języku polskim. Duszpasterstwo polonijne w obejmuje grupę emigracji wojennej i powojennej, liczną emigrację solidarnościową oraz studentów, stypendystów jak i czasowo przebywających robotników. Znaczną część w duszpasterstwie stanowią „Niemcy mówiący po polsku”; por. G. Okroy, Chrystusowcy w Niemczech, (w:) *Rozbudzić wiarę ojców*, red. W. Necel, Poznań – Essen 1995, s. 33 – 62; J. Okos, *Moje wspomnienia*, (w:) *Rozbudzić wiarę ojców*, red. W. Necel, Poznań – Essen 1995, s. 105 – 123.

¹³ Duszpasterstwo jest scentralizowane wokół kościoła św. Stanisława w Rzymie. W ostatnim czasie powstał ośrodek duszpasterski w Mediolanie oraz misja *cum cura animarum* w Neapolu. Prowadzone jest systematyczne duszpasterstwo Polaków rozsianych na terenie Włoch oraz w obozach dla uchodźców; por. M. Burniak, Chrystusowcy we Włoszech, (w:) *Rozbudzić wiarę ojców*, red. W. Necel, Poznań – Essen 1995, s.62 – 86; A. Duczkowski, Parafia „w drodze” Szkic o duszpasterstwie w obozach dla uchodźców z Polski, (w:) *Rozbudzić wiarę ojców*, red. W. Necel, Poznań – Essen 1995, s. 123 – 127.

¹⁴ Cz. Kamiński, Konferencja biskupów Polski w trosce o dobro duchowe wychodźców w latach 1919-1939, (w:) *Collectanea Theologica* 1973, nr43, fasc.IV, s. 145-150.

3. FENOMEN POLAKA NA OBCYZYŃNIE W KRAJACH UNII NA POCZĄTKU 2002 ROKU

Wskazując na potrzeby duszpasterskie Polonii Zagranicznej i jej obecność w strukturach duszpasterstwa polonijnego trzeba w oparciu o rys historyczny Polskiego Wychodźstwa zauważyć zróżnicowanie tego środowiska.

Środowisko emigracyjne w państwach dzisiejszej Unii Europejskiej w swojej najstarszej warstwie to przede wszystkim Polacy opuszczający swoją Ojczyznę w poszukiwaniu „wolności i chleba” Oni i ich potomkowie w zasadzie tworzą trzon tzw. starej emigracji z lat dwudziestych i trzydziestych minionego wieku. Grupa ta została w wieku krajach zasilona żołnierzami polskimi, którzy po zakończeniu działań II wojny światowej nie mogli lub nie chcieli wrócić do okrojonej umowami w Jałcie i Poczdamie Ojczyzny. Do tej grupy dołączyć trzeba Polaków wywiezionych w latach II wojny światowej do pracy oraz szczególnie pokrzywdzonych więźniów hitlerowskich obozów koncentracyjnych i radzieckich łagrów. Wielu z nich bardzo chciało wrócić po wojnie na ojczyście ziemie, lecz często nie było zdolnych uczynić tego o własnych siłach bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych. Później powojenna Polska skutkiem decyzji politycznych zaczęła oddalać się od nich i nierzadko w decyzjach przedstawicieli rządu traktować jako niechcianych jak i niepotrzebnych.

Po zakończeniu II wojny światowej do początku lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku można by mówić o procesie stabilizacji środowisk polonijnych w Europie Zachodniej i wytlumieniu napływu nowych emigrantów. Tylko przecież nieliczni i „dobrze sprawdzeni” mieli wówczas możliwość podróżowania po krajach „za żelazną kurtyną” z których dosłownie jednostki decydowały się na pozostanie poza granicami Polski i wybierając tym samym emigracyjny los. W tym okresie struktury organizacyjne duszpasterstwa polonijnego w zasadzie odpowiadały i możliwościom organizacyjnym Kościoła w Polsce, jak i potrzebom duszpasterskim Polaków w krajach Europy Zachodniej.

Ożywienie środowisk polonijnych odnotować trzeba w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku. Szczególnie duża liczba Polaków zaczęła osiedlać się na terenie RFN wykorzystując tamtejsze prawo do osiedlania się osób z pochodzeniem niemieckim. W większości były to młode rodziny, które formalnie wykazywały na drodze administracyjnej czy wręcz udowadniały w sądach swoje lub swoich przodków powiązania, z ogólnie mówiąc, z narodem niemieckim i uzyskiwały w ten sposób, z wszystkimi prawami i obowiązkami, statut obywatela RFN. Ta stosunkowo liczna grupa, pomimo swojego pochodzenia chętnie pojawiła się jednak w strukturach duszpasterstwa polonijnego i powodowała zarówno liczebny jak i jakościowy rozwój jego placówek. Wówczas to język, a nie przynależność

państwowa czy narodowa, stał się kryterium przynależności do duszpasterstwa polskiego poza granicami Polski. Od tego czasu coraz popularniejszy w duszpasterstwie polonijnym staje się termin „polnisch-sprechende Katholiken”¹⁵, a sam apostołat uświadamiał sobie konieczność otwierania się na tych wszystkich, którzy w jakikolwiek sposób utożsamiają się z kulturą i religijnością czy duchowością polską. Również w tym okresie Kościół lokalny w RFN coraz wyraźniej dojrzywał do traktowania duszpasterstwa etnicznego w ogóle (nie tylko polskiego, ale i wyrastającego również z innych kultur i duchowości) jako jednej z form duszpasterstwa zwyczajnego.

Kolejna fala Polaków, która pojawiła się w strukturach duszpasterstwa polonijnego krajach Europy Zachodniej to osoby szukający doraźnej pracy z zamiarem powrotu do Polski i pozostawionych tam rodzin oraz mniej liczna grupa ubiegający się, czy to w jakimś z państw europejskich czy zamorskich, o azyl polityczny. Wiele ośrodków duszpasterskich ożywiło się ich obecnością, ale też na liniach odróżniających poszczególne grupy w ośrodkach duszpasterskich pojawiały się bardzo silne konflikty. W tym okresie często nowym i bardzo dynamicznym elementem pracy duszpasterskiej stała się katechizacja dzieci i młodzieży oraz duszpasterstwo przygotowujących się do zawarcia małżeństwa i apostołat młodych małżeństw oraz rodzin.

Szczególne rolę odgrywały w latach stanu wojennego placówki duszpasterskie w stolicach i innych dużych miastach państw Europy Zachodniej. Stawały się one centrami życia Polaków przebywających poza Ojczyzną. Gromadzący się nie tylko szukali posługi duszpasterskiej w ojczystym języku, ale od duszpasterza oczekiwali różnorodnej potrzeby. On sam bardzo często stawał się pośrednikiem z pozostałą w kraju rodziną, pomagał w odszukiwaniu i łączeniu rodzin, przekazywał korespondencję i służył jako skrzynka kontaktowa. Uczestniczył w pośrednictwie pracy i uzyskaniu mieszkania, pomagał w załatwianiu formalności z wyjazdem na zamorskie emigracyjne szlaki. Zmuszony był udzielać porad prawnych i wyjaśnień decyzji władz świeckich, tłumaczył pisma urzędowe i listy, organizował pomoc materialną tak dla samych uchodźców jak i wspólnie z nimi dla rodzin w kraju¹⁶ Szczególnego znaczenia w tym okresie nabrało duszpasterstwo w obozach dla uchodźców, czekających na przyznanie azylu politycznego, czy to w którymś z państw Europy Zachodniej czy w zamorskim¹⁷

4. OBYWATELSTWO UNII EUROPEJSKIEJ

Dynamika poszczególnych fal emigracji z Polski wpływała na organizacje duszpasterstwa polonijnego sprawowanego w języku polskim i w mia-

¹⁵ Por. G. Okroy, dz. cyt., s. 56, 58 – 60.

¹⁶ Por. M. Burniak, dz. cyt., s. 78 – 82; G. Okroy, dz. cyt., s. 60.

¹⁷ Por. A. Duczkowski, dz. cyt.

rę możliwości przez duszpasterzy narodowości polskiej. Natomiast zmiany tak w strukturze jak i organizacji apostołatu środowisk polonijnych podyktowane były i dynamizowane przemianami zachodzącymi w środowisku szeroko rozumianej Polonii Zagranicznej¹⁸ Kiedy na przełomie XX i XXI wieku Europa przeżywa dziejowy proces integracji, zasadne wydaje się pytanie: jaki wpływ będzie miała integracja europejska na duszpasterstwo wśród Polaków poza granicami Ojczyzny?

Zmierzch hitlerowskiej rzeszy umożliwił zrealizowanie amerykańskiego scenariusza historii¹⁹ Plan Marshalla przygotowany za oceanem w 1947 r. i przyjęty przychylnie w powojennej Europie rozpoczął historyczny proces integracji europejskiej, w którym ekonomia odgrywała istotną rolę. Powstająca z ruin Europa ożywiła swoją tożsamość uczestnictwem w euroatlantyckich strukturach. W 1951 r. z inicjatywy francuskiego ministra spraw zagranicznych R. Schumana powstała Europejska Wspólnota Węgla i Stali (EWWiS)²⁰ obejmująca tzw. „Szóstkę” tj.: Belgię, Francję, Holandię, Luksemburg, RFN i Włochy. W 1957 r. na bazie Wspólnoty powstały Europejska Wspólnota Energii Atomowej (Euratom) i Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG). 1 stycznia 1973 r. „Szóstka”, dołączając do siebie Danię, Irlandię i Wielką Brytanię, przemieniła się w „Dziewiątkę” poszerzoną 1 stycznia 1981 r. o Grecję, a 1 stycznia 1986 r. o Hiszpanię i Portugalię. W latach dziewięćdziesiątych dzięki procesom integrującym Europę otworzyła się ona na państwa skandynawskie. Finlandia i Szwecja stały się wraz z Austrią członkami Unii Europejskiej 1 stycznia 1995.

Pomimo wielu wewnętrznych destabilizujących napięć natury gospodarczej, instytucjonalnej, budżetowej, czy dotyczących gospodarki żywnościowej, Unia dąży do przyjęcia kolejnych państw z Europy Środkowej i

¹⁸ Dokumenty Kościoła o duszpasterstwie na rzecz „ludzi w drodze” nie podejmują dyskusji na płaszczyźnie historycznej, ekonomicznej czy socjologicznej na temat struktur fenomeny współczesnej migracji. Przyjmują to zjawisko jako obecne we współczesnym świecie i niosące ze sobą wyzwania duszpasterskie, na które Kościół winien odpowiedzieć. Duszpasterstwo etniczne winno być rozumiane jako integralna cecha duszpasterstwa zwyczajnego. Stąd w duszpasterskim znaczeniu termin Polonia można rozumieć jako emigrację starą, jak i najnowszą, a także stałą i sezonową. A ponadto wszystkich, będących na kontraktach i poszukujących dorywczej pracy, a używających języka polskiego jako języka pierwszego oraz uczących się go dopiero. Jednym słowem tych wszystkich, którzy w jakikolwiek sposób utożsamiają się z polską duchowością religijną i rodzimą kulturą.

¹⁹ N. Davies, Europa – rozprawa historyka z historią, tłum. E. Tabakowska, Kraków 1998, s. 68 – 71.

²⁰ Por. J. Krasucki, Historia jednego płaszczyka, (w:) „Polityka” 1999, nr 38; E. Polak, Przemiany cywilizacji współczesnej w sferze kultury materialnej, Gdańsk 1996, s. 143. Niektórzy autorzy, obok R. Schumana za „ojców” „Szóstki” wymieniają kanclerza Niemiec K. Adenauera i premiera Włoch A. De Gasperim’a.

Wschodniej w tym i Polski. O przyjęciu ostatecznie oprócz względów strategicznych „Piętnastki” będą decydować drobiazgowo raporty między innymi o stanie gospodarki, o zbliżeniu prawa do standardów europejskich, o przestrzeganiu praw człowieka i stanie wymiaru sprawiedliwości oraz o prowadzonej polityce ekologicznej i innych ważnych zagadnieniach dla makropolityki jednoczącej się Europy.

Już teraz, w rozpoczętym procesie akcesyjnym, można zauważyć zarysowujące się problemy związane z uczestnictwem Polski i Polaków w życiu Zjednoczonej Europy, a wśród nich nowe wyzwania, jakie stają przed duszpasterstwem Polaków poza granicami Ojczyzny. Wydaje się, że poważnym błędem byłoby przyjęcie tezy, że dotychczasowe struktury duszpasterstwa emigracyjnego i organizacja tak specyficznego apostolatu bez koniecznych zmian są przygotowane na nową formę obecności Polaków na europejskich szlakach. Struktury polskiego duszpasterstwa etnicznego wyznaczone były statutem obecności Polaków na obczyźnie w określonych uwarunkowaniach historycznych, z którym łączyły się też konkretne zapotrzebowania i oczekiwania duszpasterskie oraz właściwa na nie odpowiedź ze strony instytucji kościelnych.

Traktat o Unii Europejskiej, podpisany w Maastricht 7 lutego 1992 r., który wszedł w życie 1 listopada 1993 r. nie przyznaje powstałej Unii Europejskiej osobowości prawnej. Nie ma ona własnych kompetencji a głównym jej zadaniem jest zachowanie i rozwijanie tego, co stanowi dorobek wszystkich państw członkowskich. Zadania pozawspólnotowe realizowane są przez zainteresowane kraje Unii, natomiast zadania wspólnotowe podejmowane są poprzez powołane Wspólnoty²¹ W ten sposób nastąpiło też zbliżenie dwóch kierunków integracji europejskiej ponadnarodowego i międzyrządowego.

Dla duszpasterstwa emigracyjnego na rzecz Polaków, mieszkających na stałe lub przebywających czasowo²² poza granicami Ojczyzny, ważnym jest ustanowienie obywatelstwa Unii. W poczuciu odpowiedzialności za kształtowanie więzi z cywilizacją europejską oraz w solidarności z mieszkańcami i narodami Europy wszystkim obywatelom państw członkowskich Unii Europejskiej na mocy art. 17 Traktatu o Wspólnocie Europejskiej z Maastricht przysługuje również obywatelstwo Unii. W ten sposób korzystają oni z praw ustanowionych przez traktat i jednocześnie przyjmują wszystkie określone nim obowiązki²³ Z katalogu praw i obowiązków obywatela Unii,

²¹ W ramach Unii w traktatach założycielskich powołano trzy Wspólnoty. Każda z nich posiada osobowość prawną, odrębną od osobowości państw członkowskich. Celem ich jest rozwiązywanie problemów życia codziennego. Por. J. Kolasa, Traktat z Maastricht – Zarys podstawowych zagadnień konstytucyjnych, (w:) Wspólnoty Europejskie (Unia). Wybrane problemy prawne, red. J. Kolasa, cz.2. Wrocław 1998, s.21.

²² Por. KPK kan. 100; 102.

²³ Katalog praw obywatelskich obejmuje: a) art 18 Traktatu – prawo poruszania się i

dla omawianego tematu, ważne jest podkreślenie, że każdy jej obywatel posiada prawo do swobodnego poruszania się na obszarze Wspólnoty²⁴ Tym samym zagwarantowany jest, na obszarze państw wchodzących w jej skład, swobodny przepływ pracowników i studentów. Swoboda ta oznacza: „prawo do przyjęcia złożonych ofert w zakresie zatrudnienia, swobodnego poruszania się w tym celu na terytorium państwa członkowskiego i przebywanie w danym państwie członkowskim w celu zatrudnienia, zgodnie z regulacjami prawnymi i administracyjnymi dotyczącymi zatrudnienia obywateli danego państwa, a także pozostawanie na terytorium danego państwa członkowskiego po upływie zatrudnienia, zgodnie z warunkami ustalonymi przez Komisję w wydanych przez nią aktach wykonawczych”²⁵

5. KILKA UWAG O PRAWNO – DUSZPASTERSKICH PODSTAWACH APOSTOLATU „LUDZI W DRODZE”

Ratio praecipua specjalistycznej posługi duszpasterskiej wobec migrantów, która ostatecznie ma charakter eklezjologiczny²⁶, obejmuje również apostolat na rzecz Polaków w ramach Unii Europejskiej i w aspekcie historycznym ukazana jest w pierwszej części Konstytucji apostołskiej Piusa XII *Exsul Familia*²⁷ oraz znormalizowana w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II z 1983 roku w kanonach 213 i 214, które wskazują, że wierni mają prawo otrzymywać pomoc od swoich pasterzy z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza zaś słowa Bożego i sakramentów²⁸ oraz, że wiernym przysługuje

przebywania na obszarach państw członkowskich Unii, b) art. 19 – czynne i bierne prawo wyborcze w krajowych wyborach municypalnych i do Parlamentu Europejskiego, c) art. 20 – prawo korzystania z opieki dyplomatycznej i konsularnej państw członkowskich, d) art.21 – prawo zwracania się i petycji do Parlamentu Europejskiego i Rzecznika Praw Obywatelskich.

²⁴ Prawo to przysługuje przy zachowaniu art. 39 Traktatu o Wspólnocie Europejskiej. Daje on możliwość ograniczenia prawa swobodnego poruszania ze względu na porządek publiczny, bezpieczeństwo publiczne i zdrowie publiczne.

²⁵ Z. Brodecki, *Prawo europejskiej integracji*, Warszawa 2001, s. 169.

²⁶ J. Beyer, *Fondamento ecclesiale della pastorale dell'emigrazione*, (w:) *On the Move* 9,1979, nr 27, s. 85-116.

²⁷ Pius XII, *Konstytucja apostołska Exsul Familia*, AAS 1952, nr44, s. 649 – 704; tekst polski (w:) *Studia Polonijne*, Lublin 1981 t.4, s. 15 – 58; por. V De Paolis, *De cura pastorale migratorum*, (w:) *Periodica* 1981,nr70, s. 141-176; G. Ferretto, *In Constitutionem apostolicam Exsul Familia animadversionem*, (w:) *Monitor Ecclesiasticus* 1953, nr 78 s. 363-375; Tenze, *La Costituzione apostolica Exsul Familia*. Note storico-giuridiche circa l'assistenza agli emigranti, Pompei 1955; P. Pavan, *Azione pastorale e mobilità umana oggi*, Città del Vaticano 1985; A. Woźnicki, *Journey to the unknown*, San Francisco 1982.

²⁸ KPK kan. 213.

prawo podążania własną drogą życia duchowego, zgodnie jednak z doktryną Kościoła²⁹

Wprawdzie Kodeks Jana Pawła II z 1983 r. , z natury swojej, nie podejmuje próby określenia ani współczesnego zjawiska ruchliwości ludzkiej ani duszpasterstwa migrantów, to jednak z racji troski o wszystkich wiernych³⁰ wśród nich wyróżnia kategorie osób, które tworzą współczesne zjawisko migracji i przez to są przedmiotem specjalnego zainteresowania duszpasterstwa ludzi w drodze³¹ Ten przykładowy katalog należy uzupełnić wskazaniem Instrukcji Kongregacji Biskupów *De pastorali migratorum cura*, które w numerze 15, zwracając uwagę na szybkość zmian współczesnego fenomenu *mobilità umana* podkreśla, że obecne ruchy ludnościowe dokonujące się bardzo szybko na kuli ziemskiej zawierają w sobie różne elementy. Ruchy te obejmują zarówno robotników, jak i kierujących najmem do pracy, młodzież studiującą i fachowców z dziedziny techniki. Chociaż bardzo się różnią między sobą kategorie tych ludzi, to jednak wszyscy z nich znajdują się w szczególnych warunkach, znacznie różnych od tych, do jakich przywykli w swojej ojczyźnie tak, że nie mogą korzystać (na równi z innymi) z pomocy miejscowych proboszczów³²

Kościół święty, jak Matka, kierując się żarliwą miłością dusz, starał się wypełnić zadanie powszechnego planu zbawczego, powierzonego Mu przez Chrystusa. Prowadził więc duszpasterstwo również nad cudzoziemcami, przybyszami, wygnańcami i wszystkimi emigrantami³³ rozwijał i nadal rozwija odpowiednie metody i środki duszpasterskie dla rozwoju ich życia duchowego³⁴ W duszpasterstwie migrantów zgodnie z obowiązującym prawem specjalnym oraz praktyką w Kościele istnieją struktury funkcjonujące

²⁹ Tamże, kan. 214; por. A. Orczykowski, Problemy migracji w Kodeksie Jana Pawła II, PK 39(1996) nr 1-2, s.157-172.

³⁰ Por. KPK kan. 204.

³¹ *Mówi zatem o: podróżnych (kan.13 par. 2; kan. 91; kan.100 par.2), przybyszach (kan.100), osobach przybywających z terenów misyjnych dla podjęcia pracy lub studiów (kan. 792), przebywających w parafii (kan.528 par.1), tułaczach (kan. 13 par.2; kan.100; kan. 101 par.2; kana.107 par.2; kan. 265; kan. 1071 p.1; kan.1115; kan.1409 par.1), przesiedleńcach (kan.271 par.1-3; kan. 272), wygnańcach (kan.412; kan.529 par.1; kan. 539; kan.568), zesłańcach (kan.539), podróżujących statkami (kan. 566 par.1; kan.568), emigrantach (kan. 568); uchodźcach (kan. 568), koczownikach (kan. 568), robotnikach i studentach zagranicznych (kan.792), pielgrzymach (kan. 1233), a także zamieszkałych na tym samym terytorium wiernych odrębnego języka, narodowości czy obrządku. (kan.383 par.2; kan. 479 par.2; kan.518).*

³² DPMC 15.

³³ Pius XII, Konstytucja apostolska *Exsul Familia*, tekst polski s. 16.

³⁴ Por. A. Orczykowski, dz. cyt., s. 166.

na trzech płaszczyznach organizacji kościelnej uniwersalnej, krajowej i diecezjalnej³⁵

Przyjmując zasadę terytorialności jako podstawową w tzw. duszpasterstwa zwyczajnego na ordynariuszu miejsca osiedlenia czy przebywania wymienionych kategorii osób spoczywa główna odpowiedzialność i konieczność organizacji adekwatnej posługi duszpasterskiej³⁶ Z praktycznym rozwiązaniem przychodzi norma kan. 518 KPK umożliwiający, celem zarażenia ich potrzebom religijnym ludzi w drodze, utworzenie parafii personalnej³⁷ lub parafii tymczasowej³⁸, bądź jak sugeruje kan.568 ustanowienie specjalnego kapelana³⁹ Ze względu na warunki pracy duszpasterskiej ordynariusz – w myśl kan. 545 par. 1 i 2 - celem sprawowania duszpasterstwa na rzecz przebywających w parafiach robotników, jak i kierujących najmem do pracy, młodzieży studiującej i fachowców z dziedziny techniki⁴⁰ na terenie jego diecezji może przydzielić odpowiednio proboszczowi lub proboszczom, wikariusza wypełniającego tę specyficzną posługę⁴¹ Ostatecznie prawodawca ogólnokościelny, ukazując biskupowi diecezjalnemu jego obowiązek duszpasterskiej troski o „ludzi w drodze” obecnych w jemu powierzonej diecezji a przebywających z racji zawodowych czy prowadzonej działalności poza własną wspólnotą etniczną i z dala od rodziny i najbliższych jemu sa-

³⁵ Tamże, s. 167; por. J. Bakalarz, Kodeks Prawa kanonicznego a migranci, (w:) *Collectanea Theologica* 1986, nr56 fasc. III, s. 164.

³⁶ Por. KPK kan. 383 par. 1: “Wypełniając swoją pasterską posługę, biskup diecezjalny winien się troszczyć o wszystkich wiernych, powierzonych jego pieczy bez względu na ich wiek, pozycję czy narodowość, zarówno o stałych mieszkańców, jak i o tych, którzy czasowo przebywają na jego terytorium, okazując apostołską troskę także wobec tych, którzy z racji warunków swego życia nie mogą wystarczająco korzystać ze zwyczajnej formy pasterzowania oraz wobec niepraktykujących”

³⁷ KPK kan. 518: “...Gdzie jednak jest to wskazane, należy tworzyć parafie personalne, określone z racji obrządku, języka, narodowości wiernych jakiegoś terytorium, albo z innego jeszcze powodu”

³⁸ Tamże, kan. 516 par. 1: “Jeśli czegoś innego w prawie nie zastrzeżono, z parafią zrównana jest parafia tymczasowa, która jest określoną wspólnotą wiernych w Kościele partykularnym, powierzona kapłanowi jako jej własnemu pasterzowi, ze względów na szczególne okoliczności jeszcze nie erygowana jako parafia”

³⁹ Tamże, kan. 568: “W miarę możliwości należy mianować kapelanów dla tych, którzy ze względu na warunki życia nie mogą korzystać ze zwyczajnej posługi proboszczów, w więc emigrantów, wygnańców, uchodźców, koczowników, odbywających podróż morską”

⁴⁰ Por. DPMC 15.

⁴¹ Tamże, kan. 545 par. 1: “Ilekcroć wydaje się to konieczne lub pożyteczne do wypełniania pasterskiej posługi w parafii, można przydzielić proboszczowi jednego lub kilku wikariuszy...”; par.2: “Wikariusz parafialny może być ustanowiony po to by świadczył pomoc w wypełnianiu całej posługi parafialnej, albo w odniesieniu do całej parafii lub określonej jej części, lub w odniesieniu do określonego zespołu wiernych parafii, czy też by świadczył pomoc w wypełnianiu oznaczonej posługi równocześnie w kilku parafiach”

memu zostawia sposób zorganizowania właściwej opieki duszpasterskiej⁴², korzystając między innymi z norm wskazanych w Instrukcji *De pastoralis migratorum cura*⁴³

6. POLACY, KORZYSTAJĄCY Z PRAW I OBOWIĄZKÓW OBYWATELA UNII, A DUSZPASTERSTWO POLONIJNE

Z chwilą zakończenia procesu akcesyjnego i włączenia Rzeczypospolitej w struktury Unii Europejskiej obywatelom Polski zostanie przyznane, na mocy obowiązującego prawa, obywatelstwa Unii. W ten sposób uzyskają oni, zgodnie z zawartymi umowami, między innymi prawo do pracy w państwach członkowskich, a tym samym mogą pojawić się w ośrodkach duszpasterstwa polonijnego. Będzie to głównie kadra techniczna i kierownicza o ustalonym statusie społecznym, przebywająca na kontraktach, oraz grupy, czy nawet pojedyncze osoby, korzystające z prawa do swobodnego poruszania się, a także prawa do podejmowania pracy zgodnie z obowiązującymi regulacjami. Generalnie można przyjąć, że szlak ich europejskiej wędrówki i miejsca pobytu będzie wytyczany przez przepływy kapitału i nowoczesnych technologii, które dynamizują rynek pracy, oraz przez centra naukowe i kulturalne. Dla duszpasterstwa polonijnego w poszczególnych krajach Europy Zachodniej ważne już teraz jest zauważenie narastającego problemu, podjęcie próby opisywania go i scharakteryzowania oraz odpowiedzialne przygotowanie się na przyjęcie tej grupy Polaków, między innymi poprzez przeprowadzenie koniecznych i możliwych zmian strukturalnych i organizacyjnych.

Trwający proces akcesyjny Polski do Unii Europejskiej zdaje się być również wyzwaniem dla samych duszpasterzy, którzy w przyszłości w prowadzonych przez siebie ośrodkach przyjmą polskich obywateli, będących na kontraktach, a sprawowaną posługę będą dostosowywać już teraz do wymogów zarysowującego się zjawiska. Środowiska polonijnych korzystających z posługi apostolskiej polskich ośrodków duszpasterskich na terenie Europy Zachodniej trzeba również przygotowywać do ewangelicznego otwarcia się i przyjęcie kolejnej fali rodaków, wyróżniających się tym razem korzystaniem z praw i obowiązków należnych obywatelom Unii⁴⁴

Być może będą musiały powstawać nowe ośrodki duszpasterskie, znaczone geografiami miejsc pracy poszczególnych grup pracowników z Polski lub studiami ludzi młodych, nawet tylko na czas trwających kontraktów o pracę oraz okres studiów. Z drugiej strony z braku duszpasterzy, niektóre z

⁴² Tamże, kan. 516 par. 2:” w inny sposób zapewnić im pasterską opiekę...”

⁴³ Por. KPK kan. 20: “ ustawa powszechna nie zmienia prawa specjalnego...” ; por. G. Holkenbrink, *Die Rechtlichen Strukturen für eine Migrantenpastoral*, Vatikan 1995.

⁴⁴ Por. DPMC 9.

już istniejących ośrodków a obsługujących grupy Polonii o wysokim stopniu zintegrowania społeczno – religijnego, będą musiały przejść daleko idącą reorganizację, czy nawet będą rozważnie zamykane⁴⁵

7. DUSZPASTERSTWO IMIGRANTÓW W POLSCE

Proces integracji także przed Kościołem w Polsce stawia konieczność zintensyfikowania działań na rzecz zorganizowania, w ramach duszpasterstwa parafialnego, apostolatu etnicznego dla grup wiernych innych narodowości przebywających w naszym kraju⁴⁶. Wielu z nich przecież, będąc w pełnej wspólnoty Kościoła katolickiego⁴⁷, nie tylko z braku znajomości języka, ale przede wszystkim z racji formacji duchowej i potrzeb religijnych, nie będzie mogło dostatecznie korzystać z duchowych dóbr Kościoła, zwłaszcza zaś słowa Bożego i sakramentów⁴⁸

Duszpasterstwo innych grup narodowościowych, które znalazły się na terenie Kościoła lokalnego czy parafii stanowi integralną część posługi duszpasterskiej biskupa diecezjalnego oraz proboszcza⁴⁹. Chociaż z natury swojej charakteryzuje się ono „czasowością” potrzeb, wypływającą z motywów i faktu obecności danej grupy narodowościowej na określonym terenie, to jednak winno, dla osiągnięcia korzyści duchowych, cieszyć się stosowną stałością i stabilnością, a czas trwania winien mierzony być nie czym, innym jak odpowiednim dostosowaniem do aktualnych potrzeb⁵⁰

Wskazując na Polskę jako kraj imigracji, trzeba też przygotować się na przyjęcie imigrantów nie tylko z krajów Unii. Już teraz, jako narastający problem, należy zauważyć imigrantów z krajów spoza Unii szukających, przede wszystkim dla siebie i swoich najbliższych, polepszenia sytuacji eko-

⁴⁵ Por. P. Bonne, *Il diritto-dovere fondamentale del fedele migrante*, (w:) *On the Move* 13(1983) nr 39, s. 66-115; M. Gruchmanowa, *Charakterystyka grupy polskiej w Wielkiej Brytanii*, (w:) *Współczesne środowiska emigracji polskiej*, red. J. Bakalarz, Lublin 1985, s. 131-142; F. Jagła, *Specyficzne formy duszpasterstwa polonijnego w relacji do duszpasterstwa parafii miejscowych. Jego powstanie, rozwój i stan*, *Studia Polonijne* 1979, t. 3, s. 323 – 329; D. Mostwin, *Trzecia wartość. Formowanie się nowej tożsamości polskiego emigranta w Ameryce*, Lublin 1985.

⁴⁶ Por. W. Necel, *Le migrazioni all'interno dei paesi dell'Est Europeo ed i compiti delle Chiese locali*, w: *Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti*, *Atti del Congresso della Pastorale delle Migrazioni da e tra i Paesi dell'Est Europa*. Leanyfalu 1-4.02.1993, Roma 1993, s. 239 – 242; A. Stelmachowski, *Interethnic relationship in Central and Eastern Europe on the example of Poland*, w: *Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti*, *Atti del Congresso della Pastorale delle Migrazioni da e tra i Paesi dell'Est Europa*. Leanyfalu 1-4.02.1993, Roma 1993, s. 95 – 101.

⁴⁷ KPK kan. 205.

⁴⁸ Tamże, kan. 231.

⁴⁹ Tamże, kan. 383; 529.

⁵⁰ DPMC 12.

nomicznej a czasami i azylu politycznego. Obecność tych ostatnich być może będzie bardziej absorbująca, gdyż wielu z nich to chrześcijanie niekatolicy czy nawet niechrześcijanie z innych kręgów kulturowych⁵¹ Oni to celem znalezienia środków do życia, bardzo często będą godzić się na bardzo trudne warunki socjalne i na nieprawidłowości depreczające godność człowieka. W ich życiu wiele potrzeb zostanie przysłonięta najpierw chęcią przetrwania, a później oszczędzania i jak największego zysku. Znaczenie życia rodzinnego, tak jak i społecznego, narodowego i religijnego zejdzie zdecydowanie na dalszy plan⁵² Odpowiedzialni za posługę duszpasterską, wśród tej grupy imigrantów, oraz osoby organizujące dla nich opiekę społeczną np. członkowie „Caritas” winni pamiętać, że ruchy migracyjne dla krajów biednych stanowią wentyl bezpieczeństwa, a w większości przypadków ich wyjazd z kraju ojczystego integralnie złączony był z chęcią powrotu i polepszeniem (za zebrane pieniądze) sobie i swoim najbliższym warunków życia w swojej ojczyźnie⁵³ Konieczne więc wydaje się śledzenie samego zjawiska imigracji i postrzeganie go w kontekście praw i obowiązków migranta⁵⁴ oraz dostrzeganie imigracji jako konsekwencji procesów integracyjnych Europy, jak również globalizacyjnych.

8. ZAKOŃCZENIE

Przed duszpasterstwem polonijnym, wobec procesów integracji Polski z Unia Europejska, stają nowe wyzwania i nowe szanse duszpasterskiej służby Polakom w krajach jednoczącej się Europy. Już teraz zwracać trzeba uwagę na nową jakość duszpasterstwa Polaków poza granicami Ojczyzny jaka rodzi się wraz z trwającym procesem akcesyjnym do Unii Europejskiej oraz na konieczność wypracowywania czy zmodyfikowania, wspólnie z episkopatami zainteresowanych krajów, adekwatnych do rodzących potrzeb struktur organizacyjnych posługi apostolskiej.

Liczne w granicach dzisiejszej (na początku 2002 r.) Unii Europejskiej ośrodki duszpasterskie polskiego apostolatu emigracyjnego już teraz winny stawać się miejscami dialogu między różnymi grupami tworzącymi współczesny fenomen Polonii Zagranicznej przygotowującymi się zarazem na przyjęcie nowych, a sam Kościół w Polsce podjąć trud informacji wiernych w kraju o strukturach i organizacji duszpasterstwa polonijnego, a

⁵¹ Por. J. Bakalarz, Misjonarz migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła, Poznań 1992, s. 194 – 195; P.T. Michel, La Chiesa e gli immigranti di altre religioni, w: Orizzonti pastorali oggi. Studi interdisciplinari sulla Mobilità Umana, Città del Vaticano 1987.

⁵² Por. K. Majdański, Problemi delle famiglie, coinvolte dal fenomeno della mobilità, (w:) On the Move 11(1981) nr 32, s. 130-135.

⁵³ Por. Necel, dz. cyt., s. 241.

⁵⁴ Por. J. Bakalarz, dz. cyt. s. 181 – 183.

przede wszystkim o licznych możliwościach skorzystania poza granicami kraju, w państwach Europy Zachodniej, z posługi duszpasterskiej sprawowanej w ojczystym języku.

Obywatel Polski posiadający, z chwilą przystąpienia do Unii, również unijne obywatelstwo już dzisiaj winien być postrzegany jako potencjalny wierny, który będzie korzystał z posługi duszpasterskiej dotychczasowych ośrodków duszpasterstwa polonijnego. Przyszła obecność Polski w Unii stawia nowe zadania przed tą specyficzną formą apostołatu i niewątpliwie przyczyni się do ożywienia życia religijnego poszczególnych placówek.

Proces integracji z Unią Europejską również i dla Kościoła w Polsce niesie nowe zadania. Wśród przybyszów będą zapewne obywatele Unii, podejmujący u nas pracę czy inną stałą działalność, oraz imigranci z krajów pozaunijnych, szukający poprawy swojego bytu czy nawet azylu politycznego. Grupy te mają prawo do zorganizowanej stałej opieki duszpasterskiej organizowanej przez Kościół w Polsce.

Zusammenfassung:

Die Struktur und die Organisation der polnischen Seelsorge in West Europa geht aus dem Besorgnis der Kirche in Polen um polnische Migranten hervor, und wurde durch das Bemühen der gesamten Kirche um das religiöse Leben dynamisiert. Die Veränderungen im Phänomen der Mobilität führten zur notwendigen Anpassung der Struktur der polnischen Seelsorgeeinrichtungen an die neue Realität. Die Veränderungen, die nach 1989 in Polen stattfanden und der gegenwärtiger Prozess der Einführung Polens in die Europäische Union stellen die polnische Migrantenseelsorge vor neuen Herausforderungen. Die Anwesenheit polnischer Arbeiter, Techniker, Führungskräfte, Wissenschaftler und Künstler wird durch den Austausch neuer Technologien und des Kapitals bestimmt. Die Bedürfnisse der neuen polnischen Migranten können nicht immer durch schon existierende Seelsorgestrukturen abgedeckt werden. Ebenso Erwartungen der Migranten werden sich anders gestalten. In gleicher Weise sollte sich die Seelsorge in Polen auf die Anwesenheit der Gläubigen von anderen Nationalitäten öffnen und sie nach Möglichkeit seelsorgerlich betreuen.